

Chebský knoflík

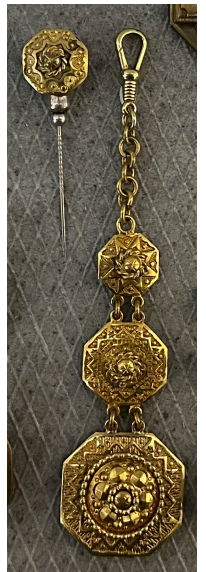
Huasnoantoutara

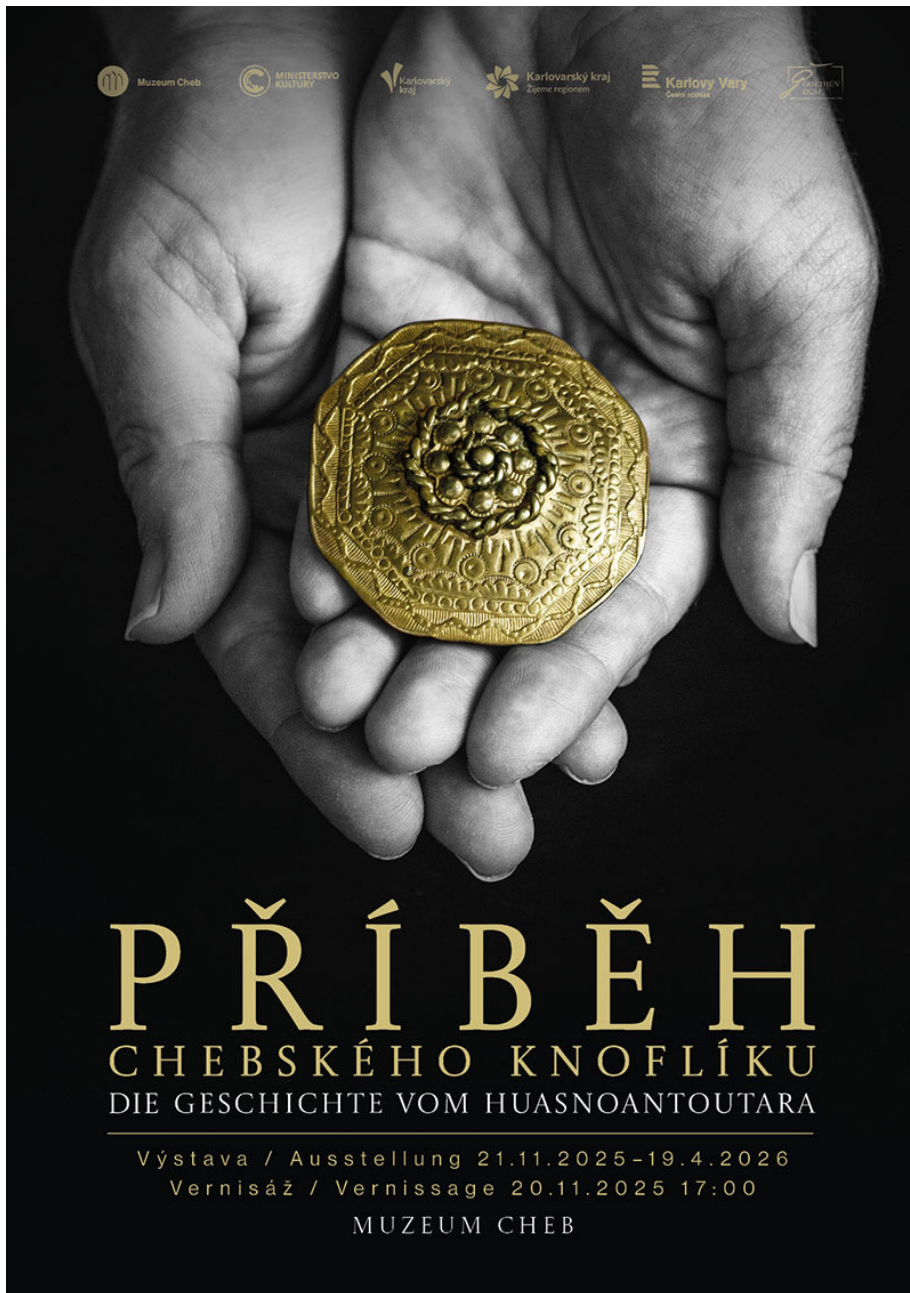

Chebský knoflík

Kulturní symbol kraje

- Chebský osmihranný pozlacený mosazný knoflík, v místním německém nářečí (egerlandštině) nazývaný **Huasnoantoutara** (*Hosenantür, Hosenträgerknopf*, knoflík na šle), byl původně funkčním oděvním doplňkem. Používal se k připínání kožených šlí ke kalhotám mužského selského kroje. Nosil se na Chebsku. Vnější forma, pásy, polokoule a spirály jsou pravděpodobně keltského původu. Studenti ve Vídni z něj udělali odznak regionální identity. Se začátkem 20. století se rozšířil úplně všude. Byl ozdobou, odznakem, vyznamenáním, šperkem, a to dámským i pánským. Knoflík může mít v průměru 5-6 cm.

PŘÍBĚH CHEBSKÉHO KNOFLÍKU DIE GESCHICHTE VOM HUASNOANTOUTARA

„Hwasnoantoutara“ – Už jste se někdy setkali s tímto nevyslovitelným výrazem? Jedná se o regionální specifikum. V chebském německém nářečí se jím označuje charakteristický knoflík na kalhotách mužského kroje, jaký se kdysi nosil na venkově v okolí města Chebu. Samotný výraz však není tak starý jako kroj. Začal se používat teprve v 70. letech 19. století, kdy si národně uvědomělí němečtí studenti ze severozápadních Čech v Praze a ve Vídni zvolili chebský knoflík za symbol svého vlastenectví. Jako odznak národní identity Chebanů našel knoflík obzvláště v neklidném 20. století mnohostranné využití. Vyhnaní obyvatelé Chebska a jejich potomci ho nosí dodnes. Ve své původní vlasti je však chebský knoflík téměř neznámý. Naše výstava chce propojit tyto dva světy. Dokumentuje kulturní historii chebského knoflíku od prvních historických zmínek až po současnost.

„Hwasnoantoutara“ – Kennen Sie dieses unaussprechbare Wort? Es ist eine regionale Besonderheit: In der Egerländer Mundart bezeichnet es den charakteristischen Hosenknoopf der Männertracht, die einst in der ländlich-bäuerlichen Umgebung von Eger getragen wurde. Der Ausdruck selbst ist jedoch gar nicht so alt wie die Tracht. Erst in den 1870er-Jahren kam er in Umlauf, als deutsch gesinnte Studenten aus dem Nordwesten Böhmens in Prag und Wien den Hosenknoopf zum Abzeichen ihrer heimatlichen Identität machten. Als Kennzeichen der Egerländer fand der Hosenknoopf besonders im unruhigen 20. Jahrhundert vielfältige Verwendung. Noch heute wird er von den vertriebenen Egerländern und ihren Nachfahren getragen. In seiner einstigen Heimat hingegen ist der Hosenknoopf nur wenig bekannt. Unsere Ausstellung möchte zwischen diesen beiden Welten eine Brücke schlagen. Sie dokumentiert die Kulturgeschichte des Hosenknopfes von den ersten Belegen bis in die Gegenwart.

KROJOVÁ OBLAST HISTORICKÉHO CHEBSKA

DIE TRACHTENLANDSCHAFT EGERLAND

S cílem zdůraznit symbolický význam chebského knoflíku byly ve 20. století konstruovány různé historicky nepodložené souvislosti. Jeho charakteristická osmihranná podoba bývá často spojována s keltskými nebo starogermánskými tradicemi. Původně však chebský knoflík nebyl symbolem, nýbrž funkční součástí oděvu. Nejstarší knoflíky byly kulaté. Osmihranný tvar je doložen teprve na počátku 19. století. Knoflík sloužil k připevňování kožených šlů k širokým kalhotám pod kolena, jež byly součástí selského oděvu, jaký se dříve nosil na Chebsku. Jeho vývoj v 18. století podmínily specifické hospodářské a sociální podmínky regionu. Chebský kroj jednak navazoval na módu minulých období, zároveň však přirozeně přijímal také některé dobové prvky. Již koncem 18. století se stal atrakcí pro měšťany i lázeňské hosty a obrázky postav v krojích prvními suvenýry. Známé jsou svatební průvody s vyobrazením Františkova pramene, jednotlivé postavy na skeletovaných listech nebo na obrázcích zdobených papírovou krajkou. Tyto upomínkové předměty produkovali chebsští malíři miniatur proslulí výrobou kmotrovských listů a obrázků svatých.

Um die symbolhafte Bedeutung des Huasnoantoutaras zu betonen, versuchte man im 20. Jahrhundert historisch unbegründete Kontinuitäten zu erfinden. In seiner bekannten achteckigen Form wird der Egerländer Hosknopf daher immer wieder auf keltische oder altgermanische Traditionen zurückgeführt. Doch am Anfang war der Huasnoantoutara kein Symbol, sondern ein Kleidungsstück. Die ältesten Knöpfe waren rund und die Achteckform wird erst im frühen 19. Jahrhundert belegt. Sie dienten zur Befestigung der lederen Hosenträger an den Pumphosen der bäuerlichen Kleidung, die im Egerland getragen wurde. Wirtschaftliche und soziale Faktoren förderten im 18. Jahrhundert die eigenständige Entwicklung der Egerländer Tracht. Sie knüpfte einerseits an die Modewelten der vergangenen Epochen an, andererseits nahm sie manche zeitgemäße Komponente auf. Bereits im ausgehenden 18. Jahrhundert galt die Egerländer Tracht als Schaustück für Städter und Kurgäste. Egerländer Trachtenbilder wurden zu ersten Souvenirs. Berühmt sind die Hochzeitszüge mit dem Pavillon der Franzensquelle, sowie deren Einzelfiguren auf skelettierten Blättern oder auf Schnittbildern. Hersteller dieser Erinnerungsstücke waren die damals auch für ihre Heiligenbilder und Patenbriefe berühmten Egerer Miniatur- und Freihandmaler.

PŘÍBĚH CHEBSKÉHO KNOFLÍKU

Věřte, nebo ne,
ale i neživé předměty mohou mít paměť.
Čím více si toho pamatují, tím více si jich
my lidé vážíme. Jako historické cennosti
je pak uchováváme v muzeích,
kde nám vyprávějí o starých časech.
Najděte sedm dalších listů a sestavte si
obrázkovou knížku s příběhem
o starém chebském knoflíku.

© Muzeum Cheb, p. o. Karlovarského kraje (2025)
Ilustrace: Pavlína Kučerová
Text: Štěpán Karel Odstrčil
Vydání této publikace bylo realizováno
s finanční podporou Karlovarského kraje.

NEJSTARŠÍ ZNÁZORNĚNÍ CHEBSKÉHO KROJE DIE ÄLTESTE ABBILDUNG DER EGERLÄNDER TRACHT

Na nádvoří bývalého panského sídla ve Schlottenhofu u Arzbergu stojí uprostřed barokní kašny na osmibokém sloupu drobná žulová postava s letopočtem 1751. Mužik, kterému místní přezdívají „Brunnenwastl“, má podobu sedláka, jehož oděv se v mnohém shoduje s ranými popisy chebského selského kroje. Kvůli lidovému oděvu je socha obvykle interpretována jako pomník věrného čeledína – jako „praobraz člověka zdejšího kraje“. Tím jsou však opomíjeny důležité ikonografické znaky. Například špičatý klobouk, který nepatří k chebskému kroji a jehož tvar se místní vlastivědný badatel Friedrich Wilhelm Singer (1918–2003) snažil vysvětlit jako „starodávný vysoký model klobouku“, je od 17. století považován za charakteristický znak Hanswursta – komické postavy z venkovského prostředí. Na satirický ráz díla poukazuje také ztvárnění postavy připomínající kamenné trpaslíky, kteří byli v 18. století oblíbenou ozdobou zámeckých zahrad. Možná se tehdejší pán na Schlottenhofu, Georg Siegmund von Benckendorff (1718–1786), při budování kašny bavil představou, že chebsští sedláci připomínají slavného drážďanského dvorního šaška Josepha Fröhlicha (1694–1757).

Im Hof des ehemaligen Herrnsitzes in Schlottenhof bei Arzberg steht auf einer achteckigen Säule inmitten eines Barockbrunnens eine zwergenhafte Granitfigur mit der Jahreszahl 1751. Das von den Einheimischen als „Brunnenwastl“ bezeichnete Männlein stellt einen Bauern dar, dessen Kleidung zahlreiche Übereinstimmungen mit frühen Beschreibungen der Egerländer Tracht aufweist. Wegen der bäuerlichen Kleidung wird der „Brunnenwastl“ als Denkmal für einen treuen Knecht gedeutet – als „Urtyp des Menschen dieser Gegend“. Dabei bleiben jedoch wichtige ikonografische Merkmale unbeachtet:

Etwa der zur Egerländer Tracht unpassende Spitzhut, in dem der Arzberger Heimatforscher Friedrich Wilhelm Singer (1918–2003) ein „altväterliches hohes Hutmodell“ vermutet, gilt seit dem 17. Jahrhundert als Kennzeichen des Hanswurstes – einer Spottfigur aus dem bäuerlichen Milieu. Auch die Ausführung der Gestalt, die der Mode jener Zwergenfiguren folgt, welche im 18. Jahrhundert adelige Lustgärten bevölkerten, deutet auf den satirischen Charakter des Werkes hin. Vielleicht hat sich der damalige Herr auf Schlottenhof, Georg Siegmund von Benckendorff (1718–1786), beim Errichten des Brunnens darüber amüsiert, dass die Egerländer Bauern dem berühmten Dresdner Hofnarren Joseph Fröhlich (1694–1757) ähnelten.

„Bauernmann“ (Keramik, 1980) von Hans-Joachim Wulff
Keramikmuseum, Berlin, 1980
Keramik, 1980

1750-1820

JAK KNOFLÍK PŘIŠEL NA SVĚT

V dobách, kdy lidé na chebském venkově ještě nosívali kroje, měl v Chebu ve Špalíčku svou dílnu starý pasíř Peter. Kromě jiného zboží vyráběl také velké mosazné knoflíky, kterými sedláci spínali kšandy s kalhotami a říkali jim „toutara“.

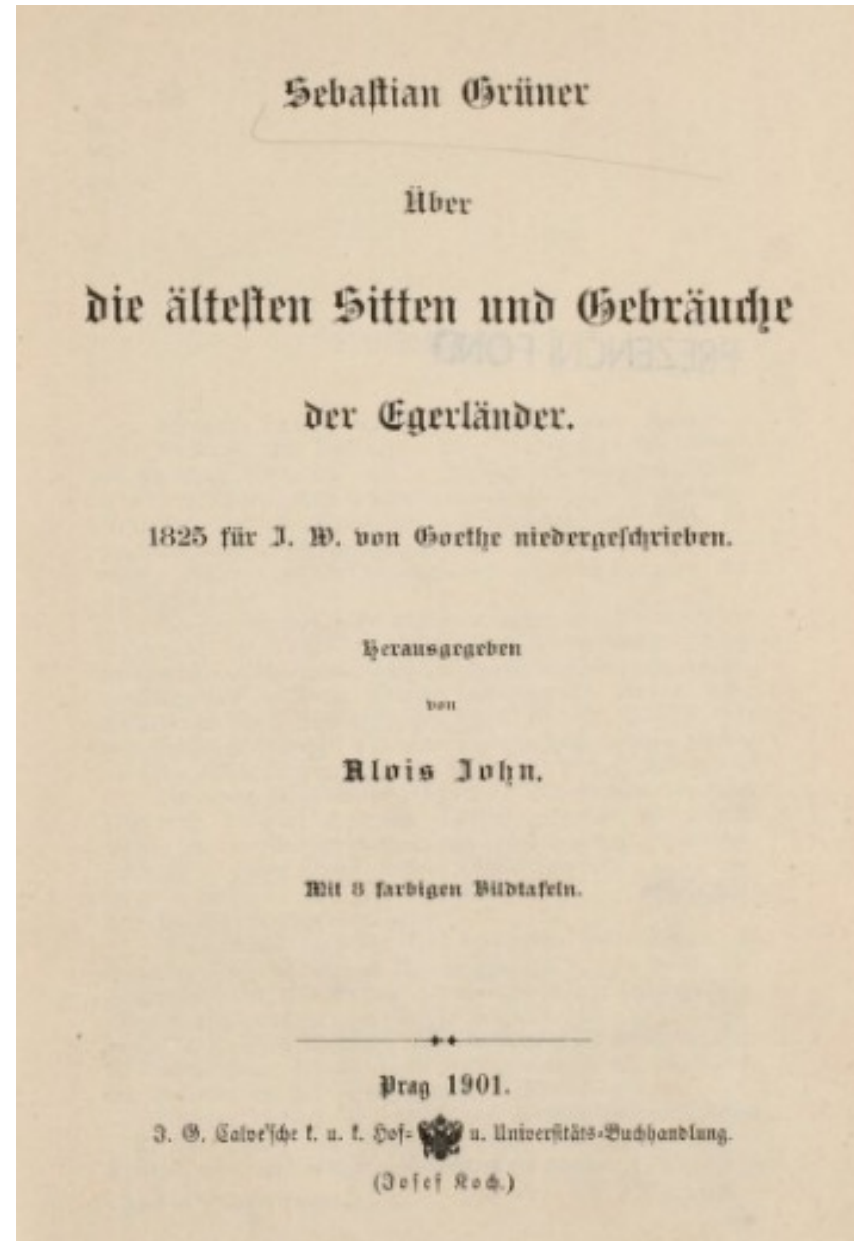
Jednou, bylo to v roce 1767 krátce před masopustem, Peter vyrobil celou kopu knoflíků a k tomu ještě jeden navíc. Než po práci odešel na pivo, řekl dceři, že si ten poslední vyzvedne jeden sedlák z Milhostova. Co od něj dcera dostane, to ať si nechá na masopustní tancovačku. Vždyť holka byla pořád sama. Oswaldovic Kryštofovi, jak se ten sedlák jmenoval, se ale víc než nový knoflík líbila pasířova dcera Uršula. Slovo dalo slovo, a s příchodem léta se konala svatba.

JOSEPH SEBASTIAN GRÜNER
(1780–1864)

JOSEPH SEBASTIAN GRÜNER
(1780–1864)

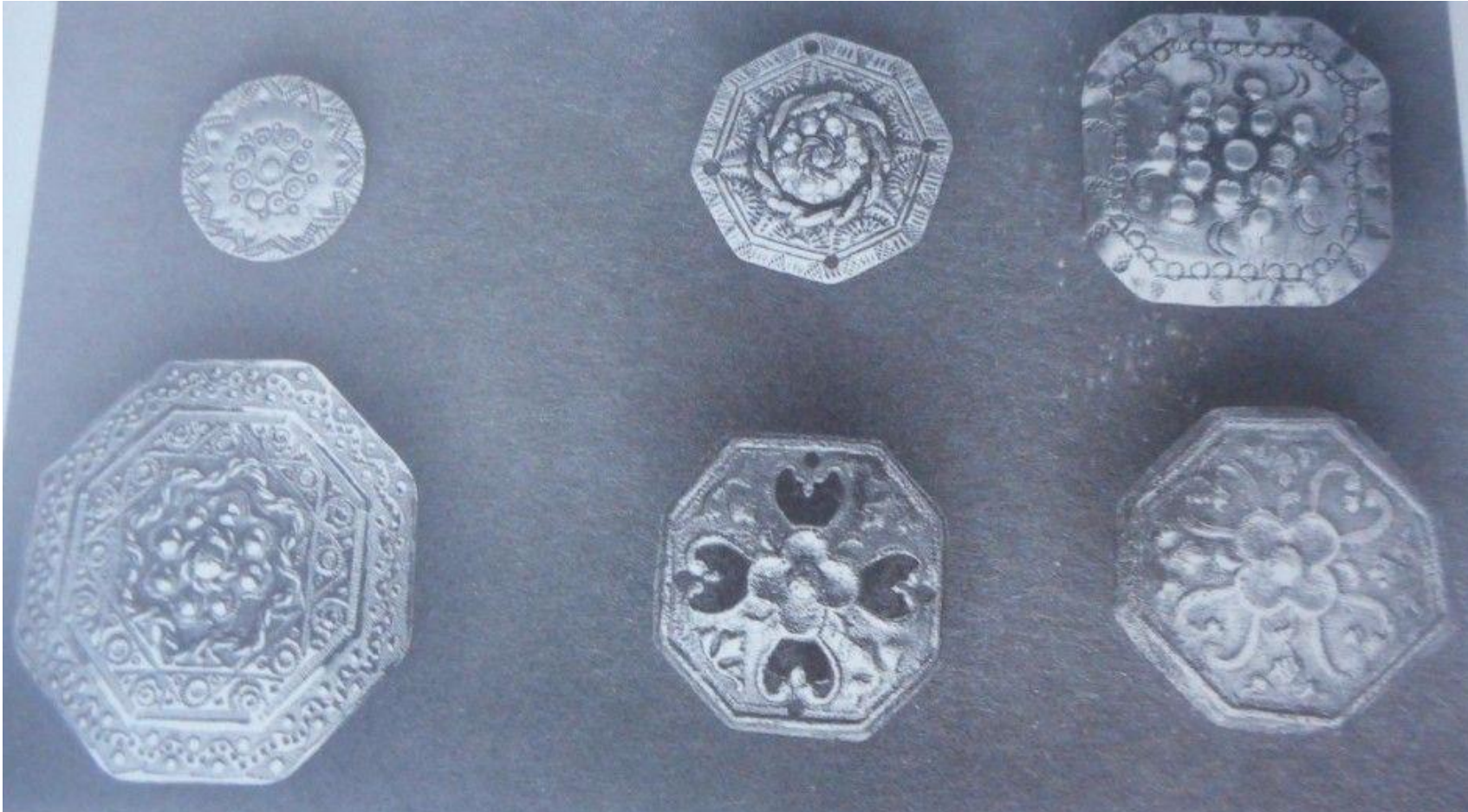
V roce 1901 byla v Praze vydána kniha Sebastiana Grünera „O nejstarších obyčejích a zvycích Chebanů“, která je dodnes považována za základní dílo chebského národopisu. Text, údajně „sepsaný roku 1825 pro Johanna Wolfganga von Goetha“, byl publikován až 76 let po svém dokončení. Jeho autor, Sebastian Grüner, narozený roku 1780 v Chebu, se po studii v Praze roku 1807 vrátil do rodného města. V roce 1820 – tehdy již jako magistrátní a kriminální rada – Grüner zaranžoval své setkání s Goethem (1749–1832), který tehdy pobýval v Chebu. Dlouhé přírodovědné rozpravy, ale také rozhovory o Grünerových národopisných studiích započatých roku 1807, o jeho historických výzkumech a památkové péči po několik let určovaly kontakty mezi oběma muži. Grünerův spis svým charakterem stojí na pomezí statisticko-kameralistických pojednání v duchu osvícenského absolutismu a romantizujících poznámek k lidové kultuře. Součástí díla je osm vyobrazení, která se stala inkunábulemi regionálního národopisu. Přestože na nich lze vidět i chebský knoflík, Grüner se o něm slovy nezmiňuje. Zjevně jej nepovažoval za významný atribut mužského kroje.

1901 wurde in Prag mit Sebastian Grüners „Über die ältesten Sitten und Gebräuche der Egerländer“ das Buch gedruckt, das immer wieder als Erstlingswerk der Egerländer Volkskunde gehandelt wird. 1825 „für Johann Wolfgang von Goethe niedergeschrieben“, wurde es erst 76 Jahre nach seiner Fertigstellung publiziert. Der 1780 in Eger geborene Autor Sebastian Grüner kehrte nach dem Studium in Prag 1807 wieder in seine Heimatstadt zurück. 1820 arrangierte er – damals bereits Magistrats- und Criminalrat – ein Kennenlernen mit dem in Eger weilenden Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832). Lange naturwissenschaftliche Diskussionen, aber auch Gespräche über die seit 1807 betriebenen volkskundlichen Studien Grüners, über seine historischen Forschungen und seine denkmalpflegerischen Aktivitäten bestimmten die von da an mehrere Jahre hindurch stattfindenden Treffen zwischen Goethe und Grüner. Die Grünersche Beschreibung ist angesiedelt zwischen den statistisch-kameralistischen Darstellungen des aufgeklärten Absolutismus und romantisierenden Anmerkungen zur Volkskultur. Grüner gab seinen Ausführungen acht Bildtafeln bei, die zu Inkunabeln der Egerländer Volkskultur geworden sind. Den Hosenknopf vermerkt er aber keineswegs als wichtiges Attribut der Männertracht.

Rané 19. stol.

NA VENKOVĚ

Knoflík měl radost, že zůstal v rodině, a hrdě se lesknul na ženichově hrudi. Svatební veselí trvalo tři dny a tři noci. Spolu s Kryštofem a Uršulou slavili všichni sousedé a do Milhostova dokonce přijelo i několik vašnostů z města. Inu, vzdělaní pánové už tenkrát chtěli poznat, jak vypadá tradiční veselka na chebském venkově. Prý o tom později i něco napsali. Ti dva spolu každopádně žili jako hrdličky. Přišly děti, čas plynul a Kryštofův statek zdědil nejstarší syn Toni. Tehdy přišla těžká doba napoleonských válek. Vojáci sebrali, co mohli, a dokonce i nejbohatší sedláci museli šetřit jídlem.

ODKLÁDÁNÍ KROJE DAS ABLEGEN DER TRACHT

Chebský kroj počátku 19. století, jak jej popsal Sebastian Grüner, je dnes doložen jen několika vzácnými muzejními exponáty. Svou definitivní podobu kroj získal kolem roku 1850. V té době dosáhl posledního stupně svého vývoje, který se projevoval dokonalostí forem a vytříbeným výběrem používaných látek. Chebský knoflík tehdy získal svou dodnes platnou podobu: osmihranný, vypouklý tvar se středovou rozetou ověřenou spirálovým páskem. Politický a hospodářský vývoj v průběhu 19. století způsobil v rakouské společnosti hluboké sociální a kulturní změny. Po zrušení roboty v roce 1848 se z obyvatel venkova stali rovnoprávní občané monarchie, kteří se ani svým zevnějškem nechtěli odlišovat od obyvatel měst. Selský kroj spolu s knoflíkem zmizel v truhlách a skříních, odkud byl vytažen až s odstupem času. V okamžiku, kdy lidé v idealizovaném venkovském životě hledali protipól moderní společnosti, se kroj a nářečí staly prostředkem projevu národní identity. Teprve tehdy vznikl výraz „Huasnoantoutara“ pro chebský knoflík jako regionální specifikum.

Die von Sebastian Grüner beschriebene Form der Egerländer Tracht des frühen 19. Jahrhunderts ist bis heute nur mit seltenen Museumsstücken dokumentiert. Ihr endgültiges Gepräge erreicht die Egerländer Tracht in der Zeit um 1850. Sie zeigt die höchste Entwicklung und Vervollkommnung der Formen und eine geschmackvolle Auswahl der verwendeten Stoffe. Zu dieser Zeit erhält der Hosenknopf sein bis heute gültiges Aussehen: eine achteckige Form, aufgewölbt, mit einer Mittelrosette, umgeben von einem gewendelten Band. Die politischen und wirtschaftlichen Entwicklungen des 19. Jahrhunderts führten in der Gesellschaft des Habsburgerreiches zu tiefgreifenden sozialen und kulturellen Veränderungen. Nach der Aufhebung der Robotpflicht wurden die Landbewohner im Jahre 1848 zu gleichberechtigten Bürgern der Monarchie und wollten sich auch in ihrem äußeren Erscheinungsbild nicht länger von den Stadtbewohnern unterscheiden. Die bäuerliche Tracht samt dem Hosenknopf verschwand in Truhen und Kästen. Aber mit zeitlichem Abstand wurde sie wieder hervorgeholt – zu einem Moment, als man in dem idealisierten Landleben den Gegenentwurf zur modernen Gesellschaft suchte. Tracht und Mundart wurden zu Kommunikationsmitteln nationaler Identität. Erst dann wurde der Ausdruck „Huasnoantoutara“ für den Hosenknopf als ein Egerländer Spezifikum kreiert.

1840-1870

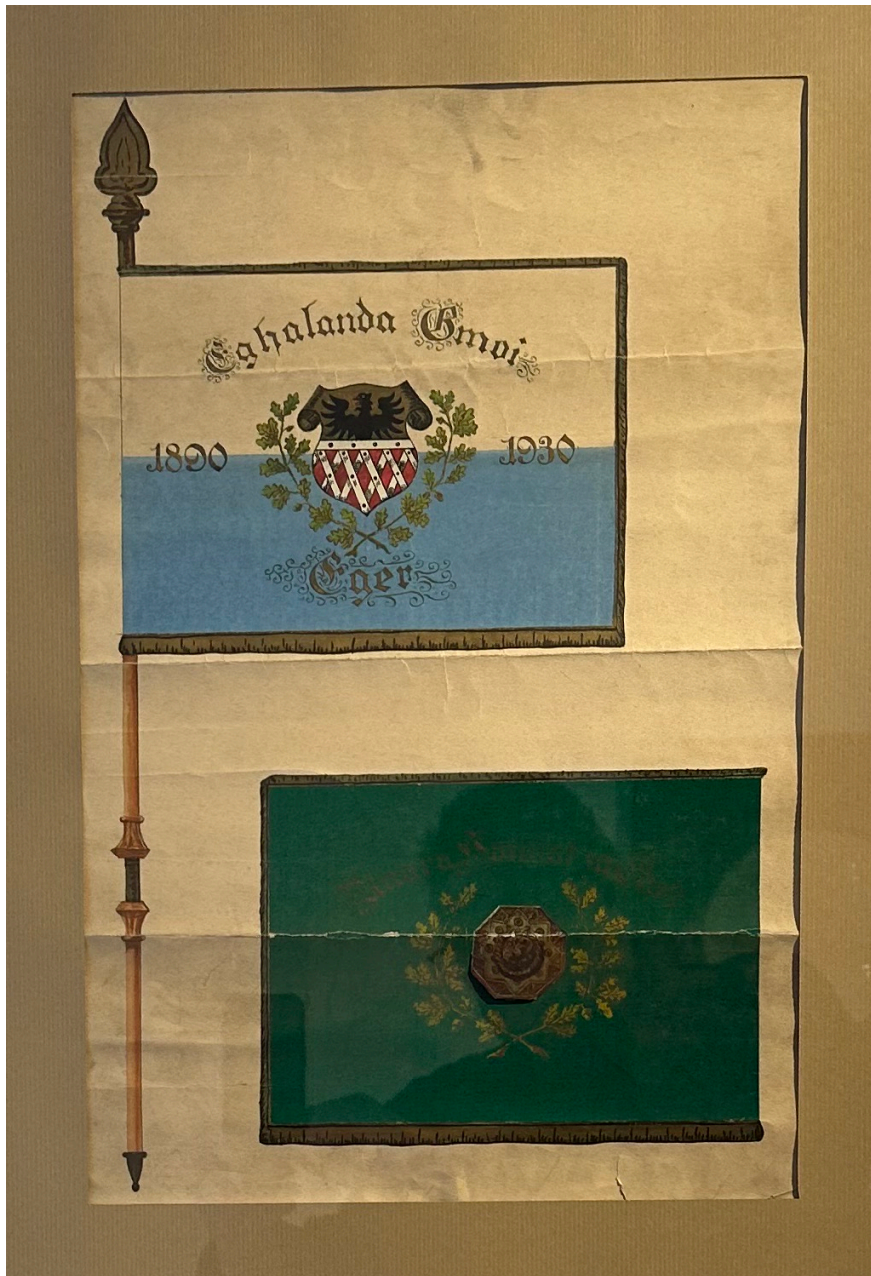
MEZI STARÝM HARABURDÍM

Pak už nic nebylo jako dřív. Svět se měnil stále rychleji a také chebští sedláci se začali rozhlížet po světě. Zjistili, že na sobě nemusí nechat štípat dříví a že si za pracně vydělané peníze mohou dopřát stejné věci jako pánové z města, šaty nevyjímaje. Když Toni zemřel, jeho staré kožené kalhoty dostal místní pasáček. Knoflík hospodyně strčila do přítruhlíku, kde pak dlouho ležel s dalšími nepotřebnými věcmi. Na světlo boží se dostal až díky potulnému kramáři, který na venkově skupoval nejrůznější staré cennosti. Ve městě pro ně měl dobrý odbyt. Staré selské šperky, cínové nádoby a dokonce i malovaný nábytek teď ve městě sháněl kde kdo. Prý kvůli národní tradici...

VÝZNAMOVÝ POSUN DER BEDEUTUNGSWANDEL

Rok 1872 byl s ohledem na užívání chebského knoflíku přelomovým – jako „Huasnoantoutara“ se stal významným pro zasloužilé členy studentského spolku „Egerländer Landtag“, který sdružoval studenty původem z Chebska a absolventy chebského gymnázia. V závěru 19. století regionální spisovatelé bědují nad zánikem kroje. Fotografové kvůli aranžovaným záběrům venkovského života přesvědčují selky a sedláky, aby se oblékli do odložených krojů. Umělci připomínají lidové zvyky a návštěvníci selských bálů a masopustních zábav jsou vyzýváni, aby dorazili v „egerlandských kostýmech“. Vlastivědní badatelé, jako například františkolázeňský lékař Dr. Michael Müller (1849–1914), jenž sám pocházel z rodiny sedláka v Horní Vsi, vytvářejí rozsáhlé sbírky chebského nábytku, domácího vybavení a krojů. Relikty chebské lidové kultury Müller zprostředkovává také pro národopisné sbírky ve Vídni, v Norimberku a v Berlíně. Během svých národopisných přednášek nechává Michael Müller svou ženu Emilii vystupovat v chebském kroji. O jeho sběratelské vášni se vyprávělo i v sousedství. Jako městský lékař pověřený prohlídkami zemřelých měl údajně dobrý přístup k pohřebním výbavám, v nichž se nacházely také chebské knoflíky.

1872 bringt eine Wende im Gebrauch des Hosenknopfes. Der Huasnoantoutara wird zur Auszeichnung für verdiente Mitglieder der Studentenverbindung „Egerländer Landtag“. Dieser vereinte Studenten Egerländer Herkunft und Absolventen des Egerer Gymnasiums. Heimatverbundene Chronisten bedauern im ausgehenden 19. Jahrhundert den Verlust der Tracht. Fotografen arrangieren dann Bilder vom Landleben, dabei ziehen Bauer und Bäuerin ihre abgelegten Trachten an. Künstler erinnern an Brauchtum und Tracht. Gleichzeitig wird zum Bauernball und zur Faschingsunterhaltung eingeladen mit der Aufforderung sich in Egerländer Tracht zu kostümieren. Erforscher der Egerländer Volkskultur, wie der Franzensbader Badearzt und Kurhausbesitzer, Dr. Michael Müller (1849–1914), Bauerssohn aus Oberndorf, legen große Sammlungen zu Egerländer Möbeln, Hausrat und Trachten an. Dr. Michael Müller vermittelt die Objekte bäuerlicher Egerländer Kultur nach Wien, Nürnberg und Berlin mit deren neuen Volkskundemuseen und -abteilungen. Er selbst lässt dabei seine Frau Emilie zu seinen Trachtenvorträgen in Egerländer Tracht auftreten. Seine Nachbarn in Franzensbad überlieferten die rege Sammelleidenschaft, auch für den Huasnoantoutara. Er soll als Stadtarzt und damit Totenbeschauer Zugang zu Grabbeigaben – alten Hosenknöpfen – gehabt haben.

Ma schäins deutsch
Eghaland

dir bleib i treu mit
Herz u hand.

D'Eghalanda Gmoi z' Tetschen
hout in ihra 34. Hauptva-sammlung
am 16. März 1921 beschlossen, an löibm

Herrn Alois John
Schriftsteller in Antonienhöhe Eger
in Würdigung seina groußn Dadäinste
üm unna schäina Eghalanda Hoimat

zan

Ehrn-Vetta
za danenna.

Johann Krieger
Verloren Seiner
Gewalt

Verloren Seiner
Wirtshaus

W. THOMANN, 1921.

EGHALANDA - GMOI(M), TETSCHEN

Brože, pánské šperky a spolkové odznaky

Dámské šperky

DRUHÝ ŽIVOT VE MĚSTĚ

Knoflík se tak vrátil do Chebu. Shodou okolností jej získal potomek starého pasíře, který měl ve městě zlatnickou dílnu. Z knoflíků, jako byl ten Kryštofův, vyráběl brože nejen pro místní ženy, ale i pro cizí dámy ve Františkových Lázních. Starý knoflík se tak dostal k jedné slečně z Chebu, která jej nosila u krku. Jednou si takhle vykračovala přes náměstí a celá zčervenala, když se na ni upřeně zahleděl jeden mladý muž. Myslela si, že se mu líbí. Ten mládenec byl ale dlouho v cizině a ještě nikdy neviděl chebský knoflík jako brož. Zlostí se rozeběhla domů, popadla knoflík a praštila s ním o zem, až se jehla odlomila.

VE SVĚTĚ MÓDY MODEWELTEN

Fotografie Anny Sommerové (nar. 1864) z 80. let 19. století je dokladem chebského knoflíku, jenž vstoupil do světa ženské módy. Dcera lékaře z Františkových Lázní je oděna v elegantních černých šatech doplněných šperky z chebských knoflíků. Brož a opasková spona hlásají spojení regionálního původu s dobovou módou. Velmi podobně vypadá též dcera sedláka z Horních Loman. Na snímku v rodinném albu má na sobě místo odloženého kroje módní černé šaty s chebským knoflíkem u krku. Rozdíl mezi lázeňskou módou a venkovem se stírají. Z chebského knoflíku se stává módní doplněk, suvenýr pro návštěvnice lázní a zároveň odznak původu měšťanských žen. Chebští zlatníci, jako například rodina Peter, nabízejí „Huasnoantoutara“ v podobě broží, které zhotovují ze starých knoflíků nebo odlévají a pozlacují nové. Vyrábějí se také knoflíky ke krojům používaným při slavnostních událostech nově vznikajících krajanských spolků. Obchody s galanterií a upomínkovými předměty v lázeňských městech nabízejí hostům chebské knoflíky jako suvenýr a jako symbol lidové kultury na Chebsku. Ukázkovým příkladem inscenace lidové kultury Chebska v rámci turismu byl mariánskolázeňský podnik „Café Egerländer“.

In den 1880er-Jahren lässt das Foto der Bade-
arzttochter Anna Sommer (geb. 1864) nun den
Einzug des Huasnoantoutaras in die Modewelt der
Frauen ablesen. Die Franzensbaderin ist stilvoll modisch
schwarz gekleidet mit dem Schmuck der Hosenknöpfe.
So verkünden hier Brosche und Gürtelverschluss die
Verbindung von Egerländer Herkunft und Modewelten.
Im Fotoalbum der Nachkommen eines Bauernhofes
in Oberlohma finden wir die Bauerstochter ebenso
im schwarzen modischen Stikleid nach abge-
legter Tracht mit dem bewährten Hosenknopf als
Schmuckbrosche am Stehkragen. Modewelten
zwischen Kurort und Bauerndorf sind angeglichen
und der zweckvolle Hosenknopf wird Modeartikel, ist
Souvenir für die Kurgastdame, wird Egerland-Zeichen
für die Städterin. Goldarbeiter in Eger werben mit der
Huasnoantoutara-Brosche, arbeiten alte Hosenknöpfe
zu Broschen um oder gießen neue und vergolden sie,
so die aus Eger stammende Familie Peter. Sie fertigen
Hosenknöpfe für die Auftritte von Trachtenträgern
bei Festen und Veranstaltungen der allerorten neu
gegründeten Egerländer Vereine. Galanterie-
und Souvenirläden der Kurorte machen den
Hosenknopf zum Kurgast-Souvenir, zum
Kürzel traditioneller Egerländer Volks-
kultur. Ein besonderes Beispiel für
die touristische Inszenierung der
Egerländer Volkskultur wurde
das Café Egerländer in
Marienbad.

JAK SE KNOFLÍK VYZNAMENAL...

Ta slečna měla bratra, který odešel na studia do Vídně. Tenkrát tam chebští studenti založili spolek, který své zasloužilé členy vyznamenoval odznakem ve tvaru chebských knoflíků. On si však jako památku na domov vzal ten starý. Měl ho u sebe i když vypukla válka a on musel narukovat. Ani netušil, jak dobře udělal. Jednou se totiž dostal pod nepřátelskou palbu a kulka ho trefila přímo do hrudi. Už si myslel, že je po něm. Když ale po nějaké chvíli procitl, zjistil, že ránu schytl knoflík. Inu, zulíbal ho jako pánaboha, a přestože měl knoflík úplně promáčkнутý střed, měl ho ještě radši.

VE SLUŽBÁCH NACIONALISMU IM DIENSTE DES NATIONALISMUS

Po vzniku Československa roku 1918 se pěstování národních tradic zakotvených v národopisném bádání stalo programem kulturní politiky českých Němců. Vlastenecké hodnoty na Chebsku zprostředkovávaly tzv. „Eghalanda Gmoin“ a další národní ochranné spolky. Jako prostředek manifestace národní kultury našly chebský knoflík a lidový kroj nové politicky motivované uplatnění. Knoflík, či jeho náznak pomocí osmihranu, se stal absolutním symbolem etnické identity. Sloužil nejen jako spolkový odznak, ale také jako značka pro zboží, restaurace a bankovní domy. Meziválečné krojové slavnosti pořádané Svazem Němců lze popsat jako živé výstavy folklóru „z druhé ruky“. Jejich sestavování je svěřeno nové generaci odborníků, k níž patřil Josef Hanika (1900–1963) nebo Heribert Sturm (1904–1981). Slavnosti jsou vnímány jako demonstrace etnické identity sudetských Němců. Po roce 1938 Josef Hanika na objednávku národněsocialistického režimu vytvořil „obnovený kroj“, který měl být jako civilní uniforma přístupný všem. Relikty lidové kultury byly v období národního socialismu zneužívány – příkladem jsou chebská kamna, která Hanika nechal vyrobit pro Národopisné muzeum v Chebu.

Nach der Entstehung der Tschechoslowakei 1918 wurde die Pflege der Nationaltradition, verankert in der volkskundlichen Forschung, zum kulturpolitischen Programm der Deutschen in Böhmen. Eine führende Rolle leisteten dabei die „Eghalanda Gmoin“ und weitere nationale Schutzvereine. Als Mittel der Manifestation nationaler Kultur erhielten der Huasnoantoutara und die Volkstracht eine weitere politisch motivierte Verwendung. Der Huasnoantoutara – oder die Andeutung seiner achteckigen Form – entwickelte sich zum absoluten Zeichen ethnischer Identität. Er wurde weiter zum Vereinsabzeichen und fand vielfältige Anwendung als Marke auf Handelswaren, für Restaurants und Bankhäuser. Die Trachtenfeste der Zwischenkriegszeit, vom Bund der Deutschen veranstaltet, lassen sich als lebendige Ausstellungen von Volkskultur „aus zweiter Hand“ beschreiben. Eine neue Generation von Fachleuten, etwa Josef Hanika (1900–1963) oder Heribert Sturm (1904–1981), stellen diese zusammen. Sie gelten als Demonstration ethnischer Identität der Sudetendeutschen. Nach 1938 schuf Josef im Auftrag des nationalsozialistischen Regimes eine „erneuerte Tracht“, die als zivile Uniform allen zugänglich werden sollte. Relikte der Volkskultur wurden im Nationalsozialismus instrumentalisiert – ein exemplarisches Beispiel dafür ist der Egerer Ofen, den Hanika für das Volkskundemuseum in Eger herstellen ließ.

1937-1945

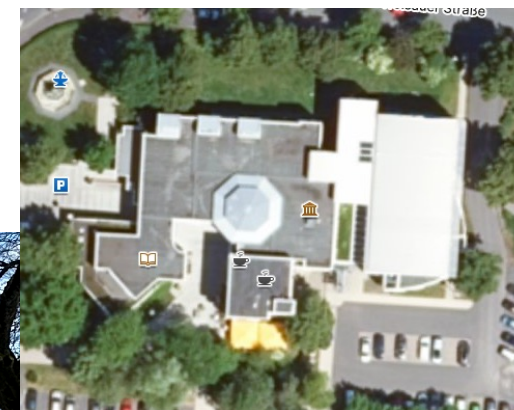
...A PAK SE NESTAČIL DIVIT

Po válce starý knoflík dostal čestné místo v prosklené skříni v obývacím pokoji. Odpočíval mezi rodinnými cennostmi a společnost mu dělaly také tři nové chebské knoflíky. Tihle mladíci mu vyprávěli o tom, jak se na Chebsku opět začal nosit kroj. Byl celý paf z toho, když slyšel, že v kroji nechodí sedláci v neděli do kostela jako dřív, ale že jsou teď kroje častěji vidět ve městě při různých průvodech. Lidé prý mají pocit, že jim kroje dodají sebevědomí k obraně národních tradic. Starý knoflík tomu nerozuměl a nakonec byl šťastný, že už nikam nemusí. Ostatně dějiny mu daly za pravdu. Všechno to handrkování o jazyk a národní hodnoty nakonec vedlo stejně jenom k další strašlivé válce.

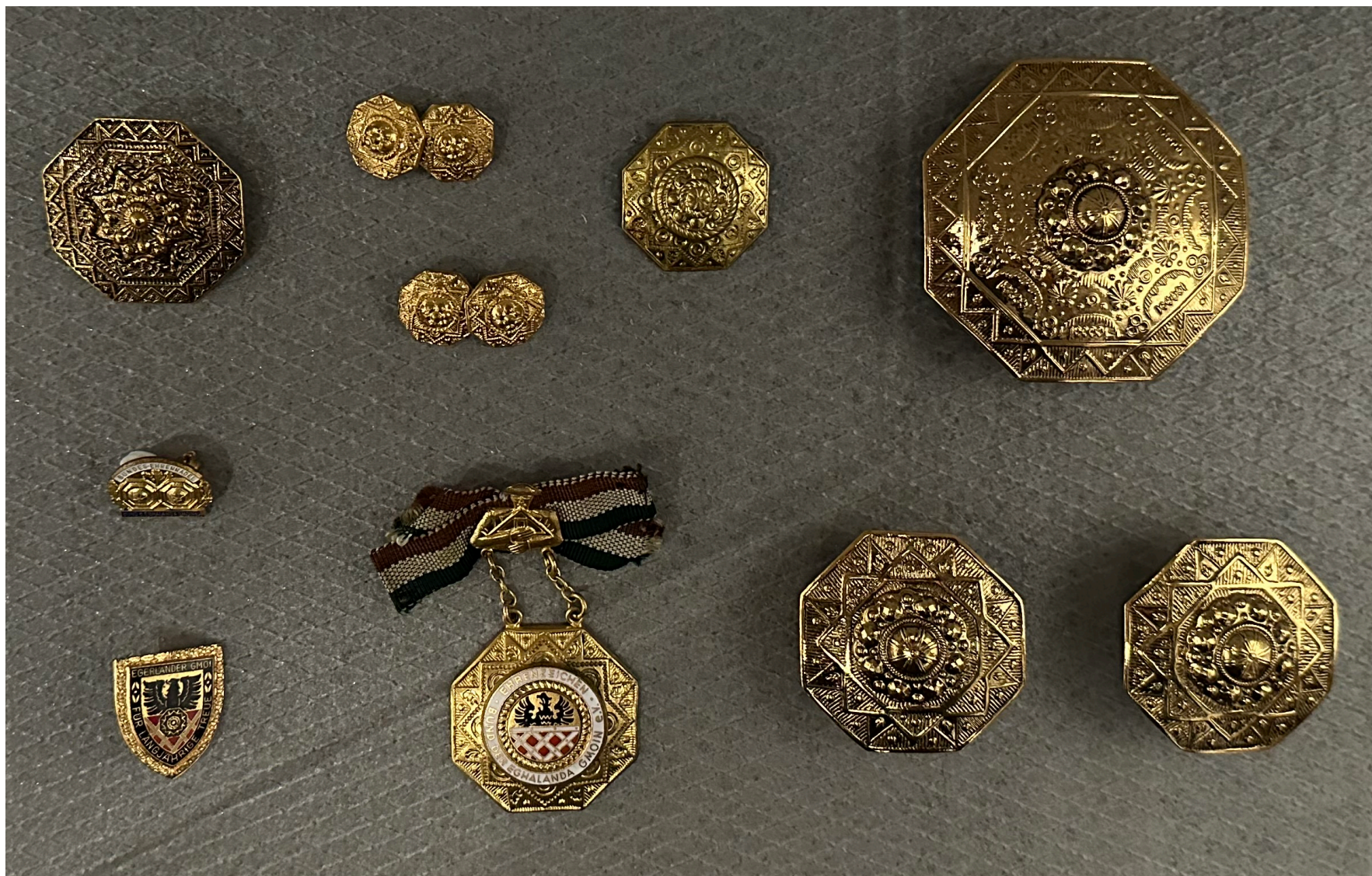
PAMÁTKA Z VLASTI HEIMATANDENKEN

Mnozí Němci z Čech, Moravy a Rakouského Slezska si s sebou při nuceném vysídlení kromě nezbytností odnesli také jednotlivé památky na „starou vlast“. Tyto předměty, často bez větší materiální hodnoty, měly v rámci vysídleneckého zavazadla vysokou citovou hodnotu. Charakter těchto věcí „z domova“ byl téměř posvátný. Významný kus domova představuje také „Huasnoantoutara“. Muži i ženy si jej připínali na oděv při setkáních krajanů i v každodenním životě. Nebo byl opatrován v domácnosti jako připomínka rodinné historie. Péče o památky z vlasti v rodinách může být chápána jako projev úcty k předchozím majitelům a jejich osudům. Slovy Georga Simmela (1858–1918): „Lidé čerpali sílu z věcí, které předtím sami touto silou obdařili“. V případě památek z vlasti vyhnaných Němců to platí dvojnásob. Tyto předměty byly shromažďovány v tzv. „Heimatstuben“ – prostorách věnovaných staré vlasti. Vzpomínky na kulturní bohatství Chebska uchovává také „Egerland Museum“ v Marktredwitz, které je zároveň kriticky zpracovává. Dokonce i architektura budovy, v níž se muzeum nachází, odkazuje použitím osmihranu chebského knoflíku k regionální tradici.

Viele Deutsche aus Böhmen, Mähren und Österreichisch Schlesien haben bei ihrer Zwangsausweisung neben Lebensnotwendigem auch einzelne Erinnerungsstücke an die „alte Heimat“ mitgenommen. Häufig ohne großen materiellen Wert stellte dieser Teil des Fluchtgepäcks einen hohen ideellen Wert dar. Objekte „von daheim“ besaßen fast sakralen Charakter. Ein bedeutendes Stück von zuhause blieb der Huasnoantoutara. Im Alltag und zu Heimattreffen wurde er von Männern und von Frauen angesteckt. Oder er blieb zuhause verwahrt als Erinnerungsstück der Familiengeschichte. Die familiäre Pflege der Heimatandenken ist dann auch als eine Art Reverenz vor den Vorbesitzerinnen und Vorbesitzern und deren Geschichte zu werten. „Die Menschen schöpften Kraft aus den Dingen, die sie zuvor selbst mit dieser Kraft ausgestattet hätten,“ formuliert Georg Simmel (1858–1918). Für die Heimatandenken von Vertriebenen gilt dies in besonderem Maße. Eine große Zahl von Heimatstuben versammeln solche Heimatandenken. Auch das Egerland Museum in Marktredwitz bewahrt die Erinnerung an den kulturellen Reichtum der verlorenen Heimat, ordnet diese aber auch kritisch ein. Selbst die Architektur dieses Egerland-Kulturhauses stimmt mit der Achteckform des Huasnoantoutaras auf das Egerland ein.

Muzeum Chebska v Marktredwitz

Soudobé knoflíky

KNOFLÍK VYPRÁVÍ SVŮJ PŘÍBĚH

Druhá válka byla ještě horší než ta první. Mezi lidmi zasela nenávisť a její konec navzdory míru přinesl spoustu dalšího neštěstí. Lidé z Chebu a okolí museli navzdory opustit svůj domov. Knoflík, jenž byl jednou z mála věcí, které se podařilo vzít s sebou, se svou rodinou doputoval do Bavorska. Kolik pozornosti mu teď věnovali! Téměř každý den slýchal vyprávění o tom, jak se dříve žilo v Chebu, jak přišel ke své jizvě, a že by se maminka asi nikdy nenarodila, kdyby dědečkovi kdysi nezachránil život. Teprve po dlouhých desetiletích se rodina mohla opět vypravit do dědečkovy vlasti. Světe div se, ale jeho vnuci v Chebu dokonce našli i nové přátele. Když pak zestárlí a přemýšleli, co s dědečkovým knoflíkem udělají, rozhodli se jej věnovat do muzea. Jakou měl ten stařík radost, že se podívá do Chebu. Tady totiž může znovu a znovu vyprávět svůj příběh, ať už česky nebo německy.